

CONTEXTUAL ANALYSIS OF MEDICAL TERMS

A CASE STUDY

Simona Nicoleta Staicu, Assist. Prof., PhD, "Victor Babeș" University of Medicine and Pharmacy, Timișoara

Abstract: The terminological research undertaken in our work illustrates the contextual analysis of a corpus of selected terms frequently used in rheumatology and medical recovery, two specialized medical fields. This stylistic approach is a case study that will highlight certain key aspects that define medical language, as they are analysed in a compact text of larger proportions, namely, the degree of occurrence of different grammar units in speech (nouns being the most frequently used terminological units, but also adjectives, verbs, adverbs etc.), as well as the frequency of different types of terms according to their medical level of specialization.

Keywords: medical, terms, collocation, terminological, units.

Potrivit „Teoriei comunicative a terminologiei” [Cabré 2000] și abordării textuale a terminologiei [Slodzian 1995], extragerea termenilor din texte de specialitate trebuie să îndeplinească o serie de criterii în selecția unităților terminologice. Întrucât extragerea manuală a unităților dislocate din texte cu un mare volum de informații se poate realiza cu eforturi mari și într-un timp îndelungat, în ultima vreme s-a recurs la metoda extragerii automate, depășindu-se, așadar, etapa excerptării manuale pentru notarea termenilor individual la lectura textului. Extragerea termenilor din textele de specialitate, manuală sau automată, așa cum a fost aplicată până în prezent, trebuie să evidențieze două aspecte: clasele gramaticale cărora le aparțin unitățile terminologice selectate și selecția acestor elemente în funcție de diversele interese ale utilizatorilor, de specializarea celor ce efectuează selecția.

Se constată că o mare parte a lucrărilor de terminologie (vocabulare, dicționare, baze de date, dicționare de tip tezaur) relevă faptul că în majoritatea cazurilor au fost selectate *substantivele* (clasa nominală) și mai puțin verbele, adjectivele sau adverbele.

O astfel de analiză a realizat Rosa Estopà Bagot în lucrarea sa *Les unités de signification spécialisées: élargissant l'objet du travail en terminologie* [2001: 217-237], unde definește obiectul pe care îl are activitatea terminologică ca fiind „*dépouillement terminologique*”, adică **extragerea termenilor** dintr-unul sau mai multe texte de specialitate date: „*identificarea unităților cu semnificația specializată conținută într-un text reprezintă una din etapele fundamentale ale activității terminologice (elaborarea de vocabulare, glosare, baze de date, baze de cunoștințe sau de tip tezaur, indexări de texte etc.)*” [Bagot 2001: 217].

Rosa Estopà Bagot, preocupată de extragerea „*unităților de semnificație specializată*” în baza unor excerptări manuale a termenilor dintr-un tratat de biomedicină, ajunge la rezultate pertinente. Astfel, se demonstrează că limitarea unităților terminologice ocurente într-un text de specialitate doar la nivelul unităților nominale nu corespunde realității și că în texte există o serie de alte clase lexico-gramaticale -verbe, adjective, adverbe- și multe alte varietăți de unități lingvistice cu potențial funcțional, aparținând atât limbii naturale, cât și

limbilor artificiale (simboluri, sigle). Este însă evidentă preponderența substantivelor, iar în cadrul acestora, atât a unităților **monolexicale** (alcătuite dintr-un singur cuvânt), cât și a celor **polilexicale** (alcătuite din două sau mai multe cuvinte).

Studiul nostru de caz este o analiză stilistică dar și statistică în același timp a unui text de specialitate medicală extras din reumatologie și recuperare, cu scopul de a evidenția gradul de frecvență a unor termeni medicali care nu fac parte doar din clasa unităților nominale ci și din alte clase lexico-gramaticale, dar și de a marca valoarea stilistică a unor unități terminologice excerptate din corpus.

În lucrarea de față vom repera existența acestor varietăți de relații ale termenilor medicali (*mono-* și *polilexicali*) în două capitole de specialitate medicală (*Genunchiul în reumatologie* și *Piciorul reumatismal*) din domeniul reumatologiei din lucrarea *Kinetoterapia în afecțiunile reumatologice* [Sîrbu E. 2007: 141-172].

1. Unități terminologice monolexicale

În textele de specialitate medicală (din reumatologie), pe care le-am parcurs în vederea extragerii termenilor spre a fi incluși în **diverse clasificări** pe care le propunem și în analizele întreprinse, pe lângă clasa mare a **substantivelor monolexicale** (*contractie, flexie, extensie, contrarezistență, dezechilibru, edem, ortostatism, osteoscleroză, artrită, gonartroză, crepitații, hipotrofie, elongație, pronație, supinanție, circumducție, tonifiere, rezistență, stabilizare*), se întâlnesc frecvent și numeroase **adjective** monolexicale (*funcțional, tardiv, articular, degenerativ, localizat, deformat, posterior, bipodal, dorsal, tibial, clinic, patologică, intracapsular*), **verbe** (*a testa, a se palpa, a se flecta, a solicita, a se antrena, a bloca, a induce, a se manifesta, a se destinde, a se contracta, a forța, a relaxa, a indica, a recomanda*), dar și **adverbe** (*clinic, alternativ, plantar, unipodal, lateral, transversal, longitudinal, intermitent, progresiv, concomitent*) cu un uz tematic specializat și care joacă un rol important în acest tip de texte.

Substantivele cu cea mai mare frecvență sunt cele care se raportează la mișcările diferitelor organe în recuperarea reumatologică, ca de exemplu: *flexie, extensie, abducție, adducție*, dar și la organele aferente implicate în mișcarea respectivă: *picior, gleznă, genunchi, articulație, mână, degete* etc.

O frecvență destul de mare înregistrează și substantivele: *leziune, decubit, ortostatism, rotație, mobilitate, lateralitate, tonifiere, recuperare, stabilitate, instabilitate*. Am întâlnit însă, pe parcursul analizei corpusului de termeni selectați, și substantive specifice acestui domeniu medical, cu un grad scăzut de uzitare. Acestea sunt, în majoritatea lor, lexeme cărora le este caracteristică **polisemia extradomenială** și **interdomenială**, ca de exemplu: *șanț, versante, condili, scobitură, platou, inspecție, sertar, rindea, deficit, tracțiune, blocaj, scripete, creastă, fund, sac, manșon, artrodie* ș.a.

„În partea sa anterioară prezintă o trohlee, care este alcătuită dintr-un **șanț** cu două **versante** laterale, înclinate unul către celălalt. În partea posterioară **șanțul** trohleei se continuă cu o mare **scobitură** – **scobitura** intercondiliană – care împarte extremitatea inferioară a femurului în doi **condili**, unul extern și unul intern, care se termină mai jos decât primul” [Sîrbu E. 2007: 142].

„Suprafețele articulare sunt menținute în contact de o **capsulă** fibroasă întărită lateral cu un ligament extern și cu altul intern. **Sinoviala** tapetează fața inferioară a **manșonului capsular**, formând **funduri de sac**” [Sîrbu E. 2007: 157].

În studiul nostru am notat, de asemenea, și prezența unor **termeni medicali ultraspecializați monosemantici** din reumatologie, care nu pot fi înțeleși de nespecialiști, decât apelând la definițiile lor din dicționarele explicative medicale: *artroză, gonartroză,*

hidartroză, trohleartroză, artrită, poliartrită, spondilartrită, artroscopie, artrografie, reumatism, litiază, urolitiază, nefropatie, hiperuricemie ș.a.

„Problemele cele mai dificile, sub aspectul recuperării, le ridică **artritele reumatoide**, de obicei bilaterale, caracterizate prin **leziuni ulcerative femuro-patelare și femuro-tibiale, geode, osteoporoză**, îngustarea interliniei articulare, dezaxația laterală a genunchiului. În **spondilita anchilozantă** (forma periferică) predomină forma constructivă sau **hiperostozantă (ostecondensare și osteofitoză)**” [Sîrbu E. 2007: 146].

„În cursul **menopauzei** apar uneori **artroze** cu alură evolutivă deosebită, desemnate sub denumirea de **artroză hipertrofică** generalizată sau de **poliartrroză**. În momentul instalării menopauzei are loc un dezechilibru hormonal (o hipersecreție de **hormon STH** și o secreție scăzută de **estrogeni**) ce favorizează **leziunile de tip artrozic**” [Sîrbu E. 2007: 97].

Discursul reumatologic pare, aparent, ușor de receptat, datorită folosirii din abundență a cuvintelor din lexicul comun, dar își păstrează o doză considerabilă de cod închis, caracteristică raportată, de altfel, la limbajul medical în ansamblu.

„Mușchii manșetei rotatorilor sunt reprezentați de un grup de mușchi cu origine scapulară, ale căror tendoane se inseră pe tuberozitățile humerale, astfel: mușchiul supraspinos (abducție), mușchiul infraspinos (rotație externă) și rotundul mic (adducție și rotație externă) se găsesc pe fața anterioară a scapulei și se inseră pe marea tuberozitate humerală, spre deosebire de mușchiul subscapular (adducție și rotație internă), care se găsește pe fața posterioară a scapulei și se inseră pe mica tuberozitate” [Sîrbu E. 2007: 66].

În fragmentul de mai sus se poate observa preponderența cuvintelor din lexicul uzual în detrimentul folosirii termenilor specializați. Cu toate acestea, pentru un necunoscător al domeniului, textul este greu de descifrat, rezervându-și o parte semnificativă de cod restrictiv, selectiv.

Unitățile terminologice monolexicale selectate mai pot fi interpretate și din punctul de vedere al formării lor, și anume: a. **UT simple** (efect, poziție, proces, edem, deficit, tendon, durere, flexie, inserție, rotație, afectat, activ, inferior, spontan, intern, clinic etc.); b. **UT derivate** cu elemente de prefixare sau sufixare (abducție, adducție, anormal, bipodal, sagital, dureros, sural, reumatoid, antiinflamator, ligamentar, crioterapie, diadinamici, monoarticular, instabilitate, intracapsular, hiperostozantă, hiperuricemie, contrarezistență etc.); c. **UT compuse** (capsulo-ligamentar, femuro-patelar, postero-lateral, tibio-peronieră, femuro-tibială, senzitivo-motorie, astragalo-calcaneeană, tarsometatarsiană ș.a.)

2. Unități terminologice polilexicale

În corpusul analizat se poate remarca, de asemenea, numărul semnificativ de unități terminologice (UT) **polilexicale** (colocații restrictive și nerestrictive) întâlnite în corpusul supus analizei, ca de exemplu, cele substantive: *scobitură intercondiliană, tendoane periarticulare, burse seroase, condili femurali laterali, extensie completă, articulația tibio-peronieră superioară, stabilitate antero-posterioară a genunchiului, leziuni ulcerative femuro-patelare, spondilită anchilozantă, ligamentul posterior Winslow, decubit dorsal, tensorul feței lata, flexie plantară, supinația subastragaliană, hiperuricemie asimptomatică, gută cronică tofacee* ș.a. Se remarcă ponderea cologațiilor restrictive de tip frazeologic.

S-au reperat și unități terminologice polilexicale având în componență substantive proprii, specifice, de altfel, limbajului medical: *neuroma Morton, tendonul lui Achile, exerciții De Lorme, ligamentul posterior Winslow, manevra Mac Murray*. Corpusul ne-a oferit și două exemple de anglicisme care au intrat în limbajul de specialitate din reumatologie și care, chiar dacă nu sunt traduse, sunt percepute exact de specialistul în domeniu: „*locked position*” (zăvorârea genunchiului), „*screw-home*” (înșurubarea lăcașului). Ele au fost identificate în următoarele contexte:

„Zăvorârea genunchiului (**“locked position”**) include și mișcarea de rotație externă a tibiei cu 2-5° în jurul propriei axe, dând astfel posibilitatea condilului median să se blocheze prin întinderea ligamentului colateral lateral și a ligamentului încrucișat antero-extern” [Sîrbu E. 2007: 149].

„Mecanismul complex al rotației externe pe ultimele 20° de extensie este denumit **“screw-home”** (înșurubarea lăcașului”) și i se acordă o mare importanță în biomecanica genunchiului” [Sîrbu E. 2007: 149].

Pe parcursul analizei textului medical au fost selectate, pe lângă numărul mare de UT monolexicale sau UT polilexicale, câteva elemente aparținând *limbii artificiale* [Bagot 2001: 224], ca de exemplu, **abrevieri** de tipul: *M.T.F.* (articulațiile metatarsofalangiene), *T.M.T.* (articulațiile tarsometatarsiene), *I.F.* (articulațiile interfalangiene), *P.R.* (poliartrită reumatoidă), *I.F.P.* (articulațiile interfalangiene proximale), *I.F.D.* (articulațiile interfalangiene distale), *V.S.H.* (viteza de sedimentare a hematiilor); dar și **denumiri latine** ale diverselor părți anatomice implicate în deformarea articulară, precum: *pes cavus*, *hallux-valgus*, *hallux rigidus*, *hallux-flexus*, *hallux-extensus*, *genu-flexum*, *genu-valgum*, *genu-varum*, *genu-recurvatum*.

Majoritatea verbelor înregistrate sunt la modul gerunziu: *evitând*, *călcând*, *atârând*, *palpând*, *blocând*, *împiedicând*, *stabilizând*, *mișcând*, *imprimând*, *producând*, sau verbe reflexive: *se descuamează*, *se tumefiază*, *se roșește*, *se indică*, *se recomandă*, *se execută*, *se încălzește*, *se decelează*, *se dezvoltă*, *se articulează*, *se asociază*, *se palpează* etc.

Am întâlnit pe parcursul analizei contextuale și numeroase **enumerări**, specifice limbajului medical, în special de substantive:

„Localizarea clasică este la nivelul *helixului*, *antehelixului*, *pavilionului urechii*, *la degete*, *mână*, *genunchi*, *picioare*, *bursa olecraniană*, *tendonul lui Achile*, *suprafața ulnară a antebrațului*” [Sîrbu E. 2007: 165].

„Examinarea mobilității tuturor articulațiilor piciorului prin cercetarea mișcărilor posibile în aceste articulații (*flexie plantară*, *flexie dorsală*, *adducție*, *abducție*, *eversie sau pronatie*, *inversie sau supinație*) este absolut obligatorie în examenul clinic al piciorului dureros” [Sîrbu E. 2007:163].

Cazurile de enumerări verbale cu indicații precise terapeutice, în reumatologie, nu au fost puține, ca în exemplele: *prin intensitatea durerii articulația se roșește*, *se încălzește și se tumefiază*; *se menține poziția*, *apoi se forțează întoarcerea și se revine la poziția cu privirea înainte*; *contractă-relaxează mușchiul* ș.a.

Enumerări de adjective au fost identificate pe tot parcursul analizei corpusului, cantitativ, acest tip de unități terminologice situându-se după cele substantive: *aponevroză plantară*, *superficială*; *arcul longitudinal*, *medial*, *hipotonia interseroșilor și lombricalilor cu variante diferite: proximală, distală, totală, inversată*; *articulația mediotarsală, talonaviculară și calcaneocuboidală*; *artrită subastragaliană, secundară, dureroasă* ș.a.

Un exemplu inedit de construcție verbală în discursul medical, îl constituie enumerarea de predicate, care se transformă aproape într-un **termen-operație complex**, de tipul „*se tracționează-rotează-flectează-extinde degetul respectiv*” [Sîrbu E. 2007: 166]. Grafia, cu cratime repetate, reprezintă, în acest caz, un mod cu totul particular de colocare în discurs a termenilor medicali.

Am constatat, totodată, că unitățile terminologice monolexicale, spre deosebire de cele polilexicale, pot fi polisemice, și de aceea, prezintă un grad mai mare de dificultate în operațiile de delimitare a sensurilor specializate și a celor generale.

3. Unități frazeologice

Din același corpus de texte selectat din kinetoterapie și reumatologie [Sîrbu E. 2007] am extras diferite tipuri de **unități frazeologice (UF)** precizându-le, totodată și structura lor sintactică: UF verbale; UF nominale.

a. UF verbale

vb. + subst. + prep. + subst. (+ adj.): *se execută mișcări de flexie, se recomandă exerciții de flexie-extensie, se va exersa mersul pe vârfuri, se efectuează exerciții de contrarezistență, se execută dorsiflexia cu inversie, se execută mișcări de torsionare, se evită presiunea pe articulație, se întinde gambierul în flexie plantară, se execută contrarezistența cu gamba sănătoasă;*

vb. + subst. + adj.: *se completează examenul clinico-funcțional, se explorează zona poplitee, se încearcă o ameliorare funcțională, se flectează membrul inferior, se execută contracție izometrică, se indică genuflexiuni complete;*

b. UF nominale

subst. + subst. (G. / Ac.) + adj.: *combaterea durerii musculare, refacerea mobilității articulare, refacerea echilibrului muscular, refacerea bolții plantare, îngustarea interliniei articulare, leziunea ligamentului postero-intern, localizarea reumatismului degenerativ, ruptura meniscului intern, apariția blocajului articular, tendința de retractură capsulară;*

subst. + prep. + subst./ (+ subst. G.): *degete în clește, degete în ciocan, deformații în ciocan, picior în gheară, picior în flexie, degete în extensie, mers pe vârfuri, mers pe călcâie, mișcare de sertar, fisură de menisc, labă de gâscă, poziție de relaxare, dureri în ortostatism, priză pe călcâi, sindromul de instabilitate a genunchiului, mișcare de lateralitate a astragalului, priză de fixare a astragalului;*

subst. + adj. + subst. (G. / Ac.): *articulația interfalangiană a halucelului, tumefiere difuză a piciorului, dezaxația laterală a genunchiului, descărcarea articulară în ortostatism, repaus prelungit la pat;*

Dintre aceste expresii clișeistice de tip frazeologic, cel mai frecvent întâlnite în textele analizate sunt **UF cu termeni dominanți: substantiv** (*decubit, flexie, extensie*) și **verb** (*a se executa, a se recomanda, a iradia*).

decubit: *în decubit ventral, în decubit dorsal sau șezând, din decubit ventral sau șezând, în decubit lateral cu genunchii flectați, din decubit dorsal cu brațele ridicate;*

flexie: *mișcări de flexie, flexia dorsală a piciorului, cuplarea flexiei cu inversia, mișcări de flexie și de eversie, flexia dorsală și plantară, amplitudinea totală a mișcărilor de flexie-extensie, evitarea pozițiilor de flexie puternică, flexia în articulația metatarsofalangiană;*

extensie: *extensii ale coloanei lombare, mișcări active de extensie, extensii ale șoldului, extensia completă a gambei, genunchii în extensie, extensii repetate ale membrilor inferioare, extensia în articulația proximală interfalangiană, condili femurali în extensie;*

a se executa: *se execută contracția mușchiului, se execută flexii și extensii repetate, se execută exerciții cu genunchii flectați, se execută mișcarea de „despicare”, se execută tehnica „hold-relax”, se execută mersul pe călcâi;*

a (se) recomanda: *se recomandă evitarea posturilor în flexum, se recomandă mișcări active de extensie, sunt recomandate metodele adjuvante, se recomandă exercițiile de tonifiere musculară, se recomandă cuplarea flexiei cu inversia;*

a iradia: *iradiază pe partea postero-externă a coapsei, iradiază în planta piciorului, iradiază în regiunea fesieră, iradiază spre maleola internă și haluce ș.a.*

Concluzii

Toate exemplele excerptate din corpusul menționat sunt edificatoare pentru a ilustra caracterul fix al enunțurilor medicale, în care se urmăresc cu strictețe anumite tipare, ca de exemplu, în indicațiile transmise pacientului pentru recuperare în reumatologie.

Trebuie specificat că acest corpus medical, chiar dacă aparține specialității de reumatologie, asemenea limbajului medical, în ansamblul lui, conține un lexic hiperspecializat, dar și numeroase cuvinte din limbajul uzual. Cu toate acestea, din exemplele excerptate din corpus, ajungem la concluzia că acest tip de discurs, deși înglobează multe cuvinte din limbajul uzual, nu este în totalitate traductibil pentru nespecialiștii domeniului, păstrându-se rigiditatea și exactitatea informației, caracteristică întregului limbaj medical.

În concluzie se poate afirma că, pe de o parte, un text medical în toată amploarea lui, nu conține doar unități terminologice nominale de strictă referință conceptuală, sigle și alte elemente de limbaj artificial, ci și alte categorii de clase gramaticale, care fac posibilă discursivitatea lineară a textului de specialitate respectiv, conferind *termenilor-concept* [Toma 2006: 332-333] valențe comunicaționale.

Bibliografie:

Bagot, Rosa Estopà, *Les unités de signification spécialisées: élargissant l'objet du travail en terminologie*, în *Terminology* 7:2, 2001, p. 217-237.

Bidu-Vrănceanu, Angela (coord.), Ene, Claudia, Savulescu, Silvia, Toma, Alice, *Lexic comun, lexic specializat*, București, Editura Universității din București, 2000.

Bidu-Vrănceanu, Angela (coord.), *Lexic științific interdisciplinar*, București, Editura Universității din București, 2001.

Bidu-Vrănceanu, Angela, (coord.): *Terminologie și terminologii*, București, Editura Universității din București, 2010.

Cabré, Maria Teresa, *Elements for a theory of terminology: Towards an alternative paradigm* în *Terminology* vol. 6, nr. 1, 2000, p. 35-57.

L'Homme, Marie Claude, *La terminologie: principes et techniques*, Montréal, Presses de l'Université de Montréal, 2004.

Nistor, Mihai, *Terminologie lingvistică*, București, Editura Univers, 2000.

Pitar, Mariana, *Manual de terminologie și terminografie*, Timișoara, Editura Mirton, 2009.

Rusu, Valeriu, *Dicționar Medical*, București, Editura Medicală, 2007.

Sîrbu, Elena, *Kinetoterapia în afecțiunile reumatologice*, Timișoara, Editura Eurobit, 2007.

Sîrbu, Richard, *Statutul contextual al principalelor categorii semantice*, în vol. *Studiul de limbi și literaturi moderne*, Timișoara, TUT, 1989/ 1990, p. 89-102.

Slodzian, M., *Comment revisiter la doctrine terminologique aujourd'hui?*, în *La Banque des mots* 7, 1995, p. 11-18.

Toma, Alice, *De la analiza terminologică lexicală la analiza terminologică discursivă. Un exemplu 'funcție'*, în *Actele Conferinței Catedrei de limba română*, coord. Gabriela Pană Dindelegan, București, Editura Universității din București, 2006, p. 329-335.